

LANDLOPERS

Honderd jaar geleden moesten veel mensen voor hun beroep nog wandelend op pad. Tegenwoordig moet je deze 'landlopers' met een lantaarntje zoeken. Maar ze zijn er nog. **Wim Huijser** gaat met ze aan de wandel.

“Ik laat zien hoe logisch het landschap is opgebouwd”

Met natuurgids Esther Rutten lopen we over de Wijstgronden bij Uden, een deel van landschapspark De Maashorst. Op robuuste vlonderpaden zijn de hoogteverschillen goed zichtbaar. “Het is bijzonder om mensen het fenomeen Peelrandbreuk zo duidelijk te laten ervaren.”

Fotografie Andrea Gulickx

Op het moment dat we de afspraak maken met IVN-natuurgids Esther Rutten hebben we de keuze: de Bedafse Bergen ten westen van het Brabantse Uden of de Wijstgronden. Twee deelgebieden van De Maashorst waarvan de overgang een mooi contrast vormt: hoog en droog, laag en nat. Samen vormen ze een min of meer aaneengesloten landschapspark dat bestaat uit bossen, heidegebieden, open grasland, landbouwgebied, ouderwets boerenland met akkers, natte graslandjes en houtwallen. Wij kiezen voor de Wijstgronden. “Neem dan jullie laarzen mee”, luidt haar advies. Het pad ernaartoe begint vrijwel bij Esther voor de deur. Aan beide zijden van de Karperdijk strekt het natuurgebied zich uit. “Het zijn hier altijd landbouwgronden geweest,” vertelt Esther monter, “maar landbouwkundig gezien is het slechte

grond. Fijn verkavelde hooilanden, afgewisseld door weilanden, akkers en slootjes, en rijk aan wilde planten, vlinders en insecten, waarvan een aantal zeer zeldzaam is. Grote delen van het jaar kon je er niet of nauwelijks in. Mijn man is hier opgegroeid. Als hij hier met zijn zusje speelde, kon het voorkomen dat ze tot hun middel wegzakten in de blubber.”

UNIEK GEBIED

Toen in de jaren zeventig werd nagedacht over het tracé van de A50, zou deze snelweg aanvankelijk dwars over de Wijstgronden worden aangelegd. Gelukkig is het zover nooit gekomen. Na onderzoek kwam pas goed aan het licht hoe uniek het gebied in aardkundig opzicht was en hoe bijzonder ook de flora. De snelweg werd daarom omgelegd en men besloot om het gebied beter te beschermen. “Nu staan hier prachtige florasoorten”, wijst Esther. “Orchideeën, kale jonker, gewone dotterbloem.” Die laatste soort is een zogenaamde kwelindicator en wijst, evenals bittere veldkers, op schoon water en goede milieuomstandigheden. Op de vraag om welke orchideesoort het hier gaat moet Esther het antwoord echter schuldig blijven. “Weet ik niet. Iedere IVN-gids heeft zijn eigen passies en specialiteiten. Zo vullen we elkaar mooi aan. Ik ben meer van het landschap en de cultuurhistorie.” Esther was

als kind al een natuurmens. Ze wilde boswachter worden, maar werd uiteindelijk beleidsmedewerker groen, natuur en landschap in een naburige gemeente. Het grassige pad gaat plotseling over in een robuust vlonderpad. Vooral bij het in 2018 aangelegde ‘knuppelbrugje’ valt het hoogteverschil goed op. Het pad is aangelegd om wandelaars de gelegenheid te geven de Wijstgronden dwars over te steken zonder deze te beschadigen. Nu kunnen we hier nog goed rondkijken, maar over een maand staat het riet hier zo hoog dat het wel een moerasbos lijkt. Als Esther vertelt dat ze hier vrijwel elke avond even loopt, brengt ons dat vanzelf op de eeuwig terugkerende vraag wat nu het verschil is tussen lopen en wandelen. “Lopen is functioneel”, stelt de gids. “Wandelen is voor mij vertoeven in de natuur. Maar wanneer ik alleen wandel met de Obsidentify-app (een natuurherkeningsapp, red.) binnen handbereik,

leer ik ook altijd weer wat bij. Daarnaast kan ik ook gedachteloos wandelen. Je hoofd leegmaken, zoals dat heet. Als IVN’er fiets je echter ook veel. Wij organiseren ook grotere landschapsexcursies waarin je meer kunt laten zien. Eigenlijk ben je als IVN-gids altijd aan het kijken. Stilstaan en mensen op de dingen wijzen. Zoals waarom bepaalde flora en fauna altijd op een bepaalde plek te vinden is. Noord-Brabant wordt gekenmerkt door oude heidegebieden met een heel specifieke vegetatie. Op de droge, schrale gronden vind je bijvoorbeeld de zandloopkever. Die zal je hier op de Wijstgronden niet tegenkomen.”

IJZERRIJK GRONDWATER

Halverwege het vlonderpad staan we stil bij de zogeheten Peelrandbreuk, een geologische grens met de status van Aardkundig Monument, die de overgang markeert tussen de Peelhorst en de lager gelegen Centrale Slenk. Wijstgronden zijn zeldzaam en komen elders in Europa haast niet voor. Grondwater stroomt normaal gesproken van hoog naar laag. Op dit breukvlak echter wordt de doorstroming bemoeilijkt door lagen die geen water doorlaten (ook wel ondoorlatende lagen genoemd) waardoor het ter plekke opstijgt en als kwel aan de oppervlakte verschijnt. Anders dan je zou verwachten zijn de hoge gronden dus nat en blijven de lager gelegen gronden >

droog. Deze bijzondere vorm van kwel noemen we wijst. Esther beaamt dat het voor heel veel mensen een vreemd fenomeen moet zijn geweest. “Op het ene moment had je nog een droge akker en dan kwam daar om onverklaarbare reden plotseling een hoger gelegen natte strook die zich op de kaart uitstrekt van Roermond tot Oss. Heel lang begreep men niet waarom dat zo was of hoe dat kwam. De bewoners beschreven puur wat ze zagen, maar ze konden het letterlijk niet doorgronden.”

IJSTIJDEN

Het bijzondere is dat de breuk zich hier heel duidelijk manifesteert door een fors hoogteverschil van drie tot vier meter. “Dat vind ik zo bijzonder,” verklaart Esther gedreven, “om mensen dit zo

duidelijk te kunnen laten ervaren. Het maakt mij ook heel trots om hier zo vlakbij te mogen wonen.”

Ze legt uit hoe miljoenen jaren geleden de Maas en de Rijn hier stroomden, als ‘vlechtende rivieren’ die overal grof zand afzetten. “Op enig moment zijn er scheuren in de aardkost ontstaan. De aardplaten zijn ten opzichte van elkaar gaan schuiven. Maar in de ijstijden waren er ook periodes dat er zoveel water zat opgesloten in de ijskappen dat zelfs het Noordzebekken droog lag. Toen is er heel veel zand gaan stuiven. Dat heeft het hoogteverschil verminderd, maar maakte ook dat het grondwater heel makkelijk hiernaartoe komt stromen en op dit punt tegen een wand van heel fijn zand aanloopt. Dat geeft een soort kwel waardoor het hier, anders dan je zou verwachten, veel natter is.”

Een andere bijzonderheid is dat de Peelhorst veel ijzerrijke grond kent. Dat ijzer hoopt zich aan de Peelrandbreuk op en komt aan de oppervlakte. In contact met zuurstof gaat het vervolgens oxideren, waardoor het als bruin water wordt waargenomen. “Vaak denken mensen dat het vervuild water is. Maar het is juist heel schoon water dat hier, gefilterd door de bodem, omhoogkomt.” Esther haalt een bruine klomp uit haar rugzak. “En dan zijn er nog de zogenaamde ijzeroerbrokken. Mijn schoonvader is altijd graafmachinist geweest. Hij kwam ze tijdens zijn werk in deze omgeving vaak tegen. IJzer, leem en grond zijn met elkaar verkit tot oerbanken in de bodem en maken het effect van nat en droog nog extremer. Het zijn processen van miljoenen jaren, maar als je goed kijkt naar het reliëf en de vegetatie is het zo geweldig goed zichtbaar!”

TYPISCH BRABANTS

Volgens Esther is het gebied vanuit gidsperspectief in zijn totaliteit heel interessant. Ook omdat je hier nog de kleinschaligheid van vroeger terugvindt. Er is het verschil tussen hoog en droog, maar ook het verhaal van de beekdalen.

Even verder loopt de Leijgraaf. En dan zijn iets meer naar het noordwesten de Bedafse Bergen, een langgerekt stuifduingebied dat in het begin van de 20ste eeuw met naaldbos is beplant. “Dat is wel typisch Brabants, met die oude houtwallen die vervolgens zijn volgestoven met zand en daardoor enorm zijn opgehoogd. Daar kun je mooi het verhaal over de cultuurhistorie en de verstuingen in de oude dorpjes vertellen. Mensen vinden het interessant om te horen hoe bewoners vroeger op de overgang van hoog naar laag gingen wonen. Brabant bestaat van oudsher uit arme zandgrond waar boeren enorm op moesten ploeteren om een bestaan op te bouwen. Ze hebben de woeste heidegronden intensief gebruikt om hun schapen te laten grazen en hun akkers te kunnen bemesten. Toen heidegronden door te intensief gebruik gingen verstuiwen hebben de boeren houtwallen aangeplant om te voorkomen dat hun moeizaam ontwikkelde akkers overstoven werden. Dat heeft ons landschap gemaakt.” Ondanks dat ze tijdens excursies bijna altijd mensen uit de omgeving bij zich heeft, zeggen deelnemers vaak dat ze op plekken zijn geweest die ze nooit eerder hebben gezien. “Toen ik hier in 1998 kwam wonen ben ik zelf ook met mijn man en een IVN-gids op pad geweest. Ik was toen zo onder de indruk van de onbevangen wijze waarop zij tijdens de route kon vertellen. Op het oog schudde ze al die weetjes zo uit haar mouw. Maar nu ik zelf gids ben weet ik dat elke route heel goed wordt voorbereid. Vaak ga je als gids voorwandelen en je inlezen. Naast het feit dat je parate kennis als een soort bagage bij je hebt, zoek je vooraf ook

altijd nog wat extraatjes op die leuk zijn om specifiek tijdens die route te vertellen. Ook bedenk ik vooraf vaak welke informatie ik op welke plek ga vertellen. Op deze manier bouw ik een verhaal op en zorg ik dat informatie goed gedoseerd tijdens de route wordt verteld.”

BEGRIJPELIJK

We staan even stil in het deelgebied de Loose Beemden, een voormalig broekbos waar alleen het meest natte deel van over is. Het is een van de weinige plekken waar de zeldzame vorm van kwel nog aan de oppervlakte komt en niet is weggeploegd of gedraineerd. Het hoogteverschil is duidelijk zichtbaar in het landschap. Als Esther op pad gaat heeft ze altijd kopieën van oude kaarten uit de historische atlas bij zich of prints van topotijdreis.nl. “Om te laten zien dat het landschap van oudsher heel logisch is opgebouwd. Die oude kaarten geven heel duidelijk aan dat hier helemaal geen bewoning was. Alleen op de hogere droge gronden werd gewoond. Ik wijs mensen graag op de logica daarvan, zodat ze het landschap leren lezen. Waarom werd het landschap gebruikt zoals men deed? Vaak hebben ze daar nooit zo bij stilgestaan.” Ze haalt wat mapjes met plattegronden en doorsneden van het landschap tevoorschijn. ‘Ik heb wel altijd schema’s bij me om het verhaal te illustreren. Je kunt het verhaal heel technisch vertellen, maar ik vind het een uitdaging om het op een heel eenvoudige en begrijpelijke manier te doen. Ook voor mensen die niet zo veel met natuur hebben.” •

WANDELROUTES OVER DE WIJSTGRONDEN

IVN heeft ook een eigen app met diverse wandelroutes, waaronder **Over Peelrandbreuk en Wijstgronden** (2,7 kilometer) en **De Berg- en Breukroute** (6,3 kilometer).
• Te downloaden op ivn.nl/ivn-routes.

